

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی
گروه علوم قرآن و حدیث

عنوان پایان‌نامه:

((تقد و تحلیل روایات مناقب و مطاعن در منابع روایی))

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم قرآن و حدیث

استاد راهنما: جناب آقای دکتر داود معماری

استاد مشاور: جناب آقای دکتر حسین نمازی فر

نگارش: احمد زمانی اصل

بهمن‌ماه: ۱۳۸۹

تقدیم به :

امیدهای زندگی ام، پدر و مادر مهربانم که در تمام مراحل زندگی
تکیه‌گاهم بوده‌اند و آنچه دارم از دلسوزی‌های آنهاست و به آنان تعلق دارد.

و نیز به :

همسر مهربانم که با صبر و حوصله خویش به من آموخت، که چگونه در مقابل سختی‌ها و

مشکلات زندگی ایستادگی نمایم و در این راه، همواره، یار و همراه من بود.

سپاس از:

تلاشهای دلسوزانه استاد ارجمندم جناب آقای دکتر داود معماری
که با صبر و حوصله فراوان در تمام مراحل انجام پروژه، راهنمایی
اینجانب بودند و با نظرات شایسته و دقیق خود، اشکالاتم را برطرف
نمودند و سپاس از جناب آقای دکتر نمازی فر که مشاور اینجانب بودند
و جناب آقای دکتر ابوترابی و دکتر مرادی که

داوری پایان نامه را بر عهده داشتند.

و همچنین از دکتر گلجانی و دکتر فلاح پور که در طول دوران تحصیلی افتخار
سأکردی ایشان را داشته‌ام.

از خداوند منان برای ایشان آرزوی سلامتی و موفقیت در

خدمتگزاری به قرآن را خواستارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه

فصل اول : کلیات

۶	معنای حدیث از دیدگاه عامه و خاصه
۶	نقش و اهمیت حدیث
۷	دلیل حجیت حدیث از نگاه قرآن
۸	معنای لغوی منقبت و طعن
۸	اهمیت نقد احادیث مناقب و مطاعن
۹	آغاز جعل احادیث دروغین
۹	نقش معاویه و خاندانش در جعل احادیث مناقب و مطاعن
۱۱	نمونه هایی از جاعلان احادیث مناقب و مطاعن
۱۲	انگیزه های جعل روایات مناقب و مطاعن
۱۵	معیارهای شناخت احادیث مناقب و مطاعن

فصل دوم : احادیثی در طعن پیامبر (ص) و حضرت علی (ع)

۲۳	روایات آغاز نزول وحی
۲۴	بررسی روایت
۲۴	۱. مقایسه محتوای روایات با آیات قرآن
۲۷	شگفتی های سفر پیامبر (ص) به شام
۲۹	بررسی روایت
۳۱	لعن و دشنام پیامبر (ص) سببی برای افزایش رحمت!

- ۳۲..... بررسی روایت
- ۳۵..... گوش دادن پیامبر^(ص) به غنا و آوازه خوانی!
- ۳۶..... ۱. تناقض با آیات قرآن کریم
- ۳۶..... ۲. تناقض با روایات دیگر
- ۳۷..... پیامبر^(ص) آیات قرآن را فراموش نمود!
- ۳۸..... بررسی روایت
- ۳۹..... مردم به امور دنیای خود از پیامبر^(ص) داناترند!
- ۴۰..... بررسی روایت
- ۴۱..... احادیثی در طعن امیرالمؤمنین، علی^(ع)
- ۴۱..... خواستگاری امام علی^(ع) از دختر ابوجهل
- ۴۲..... بررسی اسناد روایت
- ۴۴..... بررسی متن و مدلول روایت
- ۴۸..... علی بر غیر دین من می میرد!
- ۴۸..... بررسی سند روایت

فصل سوم: روایاتی در فضائل ابوبکر، عمر، عثمان و معاویه

- ۵۱..... فضائل خلیفه ی اول (ابوبکر).....
- ۵۱..... نماز خواندن ابوبکر به جای پیامبر^(ص)!
- ۵۳..... بررسی سند روایت
- ۵۵..... بررسی متن روایت
- ۵۸..... حدیث الخوخه تحریف شده ی حدیث سدّ الابواب
- ۶۰..... بررسی روایت
- ۶۲..... ابوبکر در کفّه ی ترازو
- ۶۳..... بررسی روایت

- پیامبر^(ص) علم خویش را به ابوبکر می بخشدا ۶۵
- بررسی روایت ۶۵
۱. عدم تطابق این روایت با واقع ۶۵
۲. علم و دانش ابوبکر ۶۶
- نظر دانشمندان درباره ی این روایت ۶۶
- مسلمان شدن ابوبکر پیش از تولد علی^(ع) ۶۸
- بررسی روایت ۶۹
- داستانی مشتمل بر کرامتی از ابوبکر ۷۲
- بررسی روایت ۷۳
- پاسخ فرشته به دشنام گوی خلیفه (ابوبکر) ۷۵
- بررسی روایت ۷۵
- فضائل خلیفه دوم (عمر) ۷۸
- نهی عمر از نماز خواندن پیامبر^(ص) بر جنازه ی عبدالله بن ابی ۷۹
- بررسی روایت ۷۹
۱. نظریه ی علمای اهل سنت درباره این روایت ۸۲
- موافقت عمر در نزول آیه ی حجاب ۸۲
- ارزیابی عمر در آیه ی حجاب ۸۳
۱. تناقض در خود روایات ۸۳
۲. روایات دیگر این روایت را تکذیب می کند ۸۵
۳. سیاق آیات ۸۶
- به سوگ نشستن جنیان برای عمرا ۸۷
- بررسی روایت ۸۸
- پیامبر^(ص)، از دانش خود به عمر می بخشدا ۹۰

- ۹۰..... بررسی روایت
- ۹۱..... ۱. فتوهای اشتباه عمر
- ۹۳..... ۲. اعترافات عمر به جهل خویش
- ۹۴..... مبعوث شدن، عمر به جای پیامبر^(ص)
- ۹۵..... بررسی روایت
- ۹۵..... ۱. علل باطل بودن روایت
- ۹۸..... ۲. هدف از ساختن این روایت
- ۹۸..... فضائلی در مورد عثمان
- ۹۸..... باحیا بودن عثمان از زبان پیامبر^(ص)
- ۹۹..... بررسی روایت
- ۱۰۳..... عثمان رفیق پیامبر^(ص) در بهشت!
- ۱۰۳..... بررسی سند روایت
- ۱۰۴..... آموزش عثمان درباره‌ی آنچه از او تا روز قیامت واقع شود!
- ۱۰۵..... بررسی سند روایت
- ۱۰۶..... بررسی متن روایت
- ۱۰۸..... عثمان اهل است بهشت!
- ۱۰۸..... بررسی روایت
- ۱۱۱..... حسادت مردم شرق و غرب گیتی به عثمان!
- ۱۱۱..... بررسی روایت
- ۱۱۳..... ازدواج امّ کلثوم با عثمان بنابر وحی آسمانی!
- ۱۱۳..... بررسی سند روایت
- ۱۱۴..... بررسی متن روایت
- ۱۱۶..... فضائل معاویه بن ابی سفیان

- ۱۱۸.....دعای پیامبر^(ص) برای افزایش علم و بردباری معاویه
- ۱۱۸..... بررسی روایت
- ۱۲۰.....دعای پیامبر^(ص):خدایا معاویه را هدایت کننده قرار بده
- ۱۲۰..... بررسی سند روایت
- ۱۲۱..... بررسی متن روایت
- ۱۲۲..... شیعه به معاویه دشنام نمی دهد!
- ۱۲۳..... بررسی روایت
- ۱۲۳..... بهشتی بودن معاویه!
- ۱۲۴..... بررسی سند روایت
- ۱۲۵..... بررسی متن روایت
- ۱۲۷.....خدایا به معاویه قرآن بیاموز و از عذاب محفوظ بدار!
- ۱۲۷..... بررسی سند روایت
- ۱۲۸..... بررسی متن روایت

فصل چهارم: احادیث فضائل تویی خلیفه به تویی خلائشان

- ۱۳۲..... مژده بهشت به سه خلیفه!
- ۱۳۴..... بررسی روایان
- ۱۳۵..... روایت فضایل ناشناخته
- ۱۳۶..... بررسی روایان
- ۱۳۸..... بررسی متن روایت
- ۱۴۰..... خلیفا و ساخت مسجد پیامبر^(ص)
- ۱۴۰..... بررسی روایت
- ۱۴۰..... بررسی سند روایت
- ۱۴۱..... بررسی متن روایت

- ۱۴۲..... خلفا در روز رستاخیز
- ۱۴۲..... بررسی سند روایت
- ۱۴۳..... تعیین برترین مردم پس از پیامبر^(ص)
- ۱۴۴..... بررسی روایت
- ۱۴۷..... خلفا و جایگاه ویژه
- ۱۴۷..... بررسی روایت
- ۱۴۹..... فضائل مشترک میان ابوبکر و عمر
- ۱۴۹..... نسبت ابوبکر و عمر به پیامبر^(ص) چون هارون به موسی!
- ۱۵۰..... بررسی سند روایت
- ۱۵۱..... تصریحاتی درباره ی ساختگی بودن روایت
- ۱۵۲..... اقتدا به شیخین(ابوبکر و عمر)
- ۱۵۳..... بررسی روایت
- ۱۵۴..... ۱. بطلان حدیث اقتدا از نظر دلالت
- ۱۵۶..... بهترین مردم بعد از پیامبران، ابوبکر سپس عمرا
- ۱۵۷..... بررسی روایت

فصل پنجم : فضائل امیرالمؤمنین؛ علی^(ع)، فاطمه ی زهرا^(س) و صحابه دیگر

- ۱۶۱..... امیرالمؤمنین، علی^(ع)، باب مدینه علم پیامبر^(ص)
- ۱۶۱..... بررسی روایت
- ۱۶۳..... ۱. راویان حدیث
- ۱۶۳..... ۲. دلالت های حدیث أنا مدینه العلم
- ۱۶۶..... حدیث منزلت
- ۱۶۷..... بررسی روایت
- ۱۶۷..... ۱. دلالت های حدیث منزلت

۱۶۹.....	۲. نگاهی به مقام ها و منزلت های علی (ع)
۱۷۳.....	حدیث سدّ الابواب
۱۷۵.....	بررسی روایت
۱۷۷.....	۱. حقیقت امر در حدیث سدّالابواب
۱۷۸.....	جعل اوصاف خداوندی برای علی (ع)
۱۷۸.....	بررسی روایت
۱۷۹.....	عجایی در خلقت حضرت فاطمه زهرا(س)
۱۸۰.....	بررسی روایت
۱۸۱.....	فضیلتی از سلمان فارسی
۱۸۱.....	سلمان منّا اهل البیت
۱۸۱.....	بررسی روایت
۱۸۳.....	فضیلتی از ابوذر
۱۸۳.....	دانش ابوذر
۱۸۴.....	بررسی روایت
۱۸۴.....	فضیلتی از عمّار
۱۸۶.....	ابوعبیده ی جرّاح، امین امت پیامبر (ص)
۱۸۶.....	بررسی روایت
۱۸۶.....	۱. باطل بودن سند نقل ها
۱۸۸.....	۲. باطل بودن حدیث از نظر معنی
۱۹۲.....	نتایج تحقیق
۱۹۳.....	پیشنهادها
۱۹۴.....	کتاب نامه
۲۰۱.....	چکیده انگلیسی

چکیده :

سنت پیامبر اکرم^(ص) بعد از قرآن کریم، دومین منبع برای شناخت اساسی دین اسلام است. اکتفا نمودن به یکی از این دو منبع به تنهایی، نمی تواند انسان را به شناخت درستی از دین اسلام برساند. زیرا قرآن که راهنمای بشر است، کلام پیامبر^(ص) را همان وحی الهی و به دور از هر گونه هوی و هوس معرفی می کند.

بخشی از آنچه در منابع روایی آمده، روایاتی است که در مناقب برخی از صحابه و طعن برخی دیگر آمده است. این روایات می توانند از صحت و اعتبار برخوردار باشند و یا این که مجعول و تحریف شده باشند. نکته ی قابل ذکری که درباره ی روایات مناقب و مطاعن باید دانست این است که روش دروغ پردازان در جعل این گونه روایات، توجه نمودن به ویژگی های خاصی از فرد مورد ستایش و یا مورد طعن است که آن شخصیت به کلی فاقد آن هاست و با نگاهی به تاریخ سیره و زندگی این افراد خلاف آن ثابت خواهد شد.

شاید بتوان گفت که بیشترین میزان جعل و تحریف روایات مناقب و مطاعن در دوران حکومت بنی امیه و با پرچمداری معاویه صورت گرفت. وی در پیشبرد مقاصد شوم خود از هیچ تلاشی دریغ نمی ورزید و در این راه از هر وسیله ممکن استفاده می نمود تا انتقام پدران خود را از پیامبر^(ص) و خاندان پاکش و به ویژه امیرمؤمنان، علی^(ع) بگیرد.

بنابراین با توجه به این که احادیث تحریف شده و جعلی در منابع روایی وارد شده است و نزد شیعه و اهل سنت مورد استناد قرار می گیرند، و همچنین به علت اهمیت نقد و ارزیابی اخبار، لازم است که این منابع مورد بررسی قرار گیرند تا با مشخص شدن صحت و سقم روایات، بتوان به شناخت روشنی از تاریخ اسلام دست یافت. لازم به ذکر است که در بررسی روایات مناقب و مطاعن بیشتر به روایات تحریف شده و مجعول پرداخته ایم.

کلید واژگان: منابع روایی، روایات، مناقب، مطاعن، شیعه، اهل سنت

به نام خدا

مقدمه

دین اسلام بر دو منبع اساسی استوار است. قرآن و سنت. برای رسیدن به شناختی بنیادین از دین اسلام باید از این دو منبع در کنار هم بهره برد و اکتفا نمودن به هر کدام از آنها جدای از دیگری، شناخت دین را با مشکل مواجه می سازد. سنت پیامبر اکرم (ص)، که به عنوان مفسر و مبین قرآن کریم است و از جانب خداوند مورد تأیید قرار گرفته است، موضوعات مختلفی را از معارف دین، مسائل اعتقادی، اخلاقی و... در بر می گیرد. بخش عمده ای از روایاتی که در منابع روایی دیده می شود، احادیثی است که در فضیلت و یا در طعن برخی از صحابه وارد شده که نسبت بعضی از این روایات به صحابه ساختگی است.

یکی از مهم‌ترین جریان‌های حدیثی، جریان جعل و تحریف روایات است. این جریان که از بزرگترین آفت‌های حدیث است از همان دوران حضور پیامبر (ص) در میان جامعه‌ی اسلامی آغاز شده بود و پیامبر (ص) همان‌گونه که صحابه را به حفظ و نشر احادیث تشویق می نمود، در مقابل نیز آنان را از هرگونه جعل و تحریف در احادیث نهی می کرد و می فرمود: ((أَيُّهَا النَّاسُ؛ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ الْكِذَابَةُ، فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ^۱: ای مردم، زیاده بر من دروغ می بندند. هرکس دانسته دروغی را به من نسبت دهد، جایگاهش از آتش پر خواهد شد.)).

با وجود تأکیدها و سفارشات که پیامبر (ص) درباره‌ی نهی از جعل و تحریف نموده بود، می بینیم که بعد از رحلت پیامبر اکرم (ص)، به سبب اختلافاتی که میان مسلمانان بر سر مسأله‌ی جانشینی ایشان ایجاد شده بود، کسانی بودند که با بهره بردن از این اختلافات و سر سپردن به خواسته‌های کسانی که در میان مسلمانان اختلاف ایجاد نموده بودند و با اهدافی چون، تقرب به حکومت و به دست آوردن موقعیت مناسب، و پر نمودن کیسه‌ی خود، شروع به جعل و تحریف روایات نمودند و با این کار، صحابه‌ی پرهیزکار و پارسای پیامبر (ص) را انسانهایی ناشایست معرفی می کردند. و افراد ناپاکی را که به لباس مسلمانان وارد شده بودند و به اسلام ضربه می زدند، به عنوان صحابه‌ی پاک و پارسا نشان می دادند. نکته‌ی جالب توجهی که در زمینه روایات مناقب و مطاعن باید به آن اشاره نمود این

^۱ - کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۸۰.

است که بیشتر این روایات درباره ی خلفای پیامبر^(ص) و معاویه آمده است.

دوران اوج گیری جریان جعل و تحریف روایات، دوران حکومت بنی امیه است. زیرا در این دوران معاویه برای به دست گرفتن حکومت و استحکام پایه های حکومت خویش و نیز برای مقابله با بنی هاشم و به ویژه برجسته ترین فرد آنان امیرالمؤمنین، علی^(ع) که به خاطر پاکی ها و فضائل بی نظیر خویش، دلها را تسخیر نموده بودند، از هر وسیله ای در جهت پیشبرد اهداف شوم خود استفاده می نمود و تمام ثروت و دارایی و توان خود را در این راه صرف می کرد. آری معاویه این گونه بود. او به هیچ وجه از دروغ و جعل اجتناب نمی ورزید، و همیشه از این وسایل برای پیشرفت سیاست خویش کمک می گرفت. اما آنگاه که حکومتش به پهنه ی وسیعی تبدیل شد، و همه ی سرزمین های اسلامی را به تصرف در آورد، احتیاجش به جعلی و دروغ سازی بیشتر شد، و ناگزیر گردید که از دیگر سیاهکاران هم در این راه یاری جوید. ابن ابی الحدید معتزلی در شرح نهج البلاغه، در این باره به نقل از ابوجعفر اسکافی می گوید: [معاویه گروهی از صحابه و گروهی از تابعین را وادار کرد که اخبار زشتی را درباره ی علی^(ع) که مقتضی طعن و تبری از او باشد، جعل کنند و برای ایشان پاداشی مقرر داشت که قابل توجه بود و آنان چیزهایی که او را راضی کند، ساختند. از جمله ی اصحاب، ابوهریره، عمرو بن عاص و مغیر بن شعبه هستند و از تابعین، عرو بن زبیر است. ابوجعفر اسکافی همچنین می گوید: این صحیح و درست است، که بنی امیه از اظهار فضائل علی^(ع) جلوگیری می کردند و کسی را که در این مورد روایتی نقل می کرد، شکنجه می دادند و چنان شد که هرگاه کسی می خواست حدیثی از علی^(ع) نقل کند که مربوط به فضائل او نبود و مربوط به شرایع دین بود باز هم جرأت نداشت که نام او را ببرد، بلکه می گفت از ابو زینب چنین نقل می کنم.]. معاویه برای مقابله با امیرالمؤمنین، علی^(ع) و تخریب شخصیت ایشان نزد مسلمانان، به کارگزاران خود دستور می داد که فضائلی را در مورد صحابه و خلفا به خصوص عثمان جعل کنند و در همه جا انتشار دهند.^۱

ابن ابی الحدید^۲ در این باره، به نقل از ابوالحسن مدائنی در کتاب ((الاحداث)) می گوید: ((موضوع

^۱- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، ج ۲، ص ۲۳۱.

^۲- همان.

جعل حدیث در فضائل و مناقب عثمان رایج شد، آن چنان که هیچ فرد گمنام و فرومایه ای نبود که در فضیلت و منقبت عثمان روایتی نقل می کرد و پیش یکی از کارگزاران عثمان می آمد مگر اینکه نامش را در دیوان می نوشت و او را به خود نزدیک می ساخت و شفاعتش را می پذیرفت و مدت‌ها چنین بود. معاویه سپس به کارگزاران خود نوشت که حدیث درباره ی عثمان فراوان و در هر شهر و هر سو پراکنده شده است؛ اینک چون این نامه ی من به شما رسید مردم را به جعل روایت در مورد فضائل صحابه و خلفای اولی فرا خوانید و هیچ خبری را که هر کس از مسلمانان درباره ی علی نقل می کند رها نکنید مگر اینکه نظیر آن را برای صحابه بسازید و پیش من آورید که این کار برای من خوشتر و مایه ی چشم روشنی بیشتر است و حجّت و برهان ابوتراب و شیعیان او را بیشتر درهم می شکند تا آنکه مناقب و فضیلت عثمان را روایت کنید.)).

علامه عسکری در کتاب ((نقش عایشه در تاریخ اسلام)) درباره ی جعل احادیث و نتایج آن در جامعه ی اسلامی می گوید: نتیجه ی این نبرد هولناک، از یک سو هزاران حدیث دروغین بود که جامعه ی اسلامی از آن عنصر تاریک به میراث برد، و باعث شد که شناخت اسلام راستین و صحیح مشکل گردد. و از سوی دیگر هزاران صحابه ی پاکباز و فداکار، جان خود را با سخت ترین وضعی از دست دادند.^۱

آنگونه که پیداست بیشتر روایات مربوط به فضائل و مطاعن صحابه ی پیامبر^(ص) در دوران حکومت بنی امیه و توسط عمال و کارگزاران معاویه و با هدف مقابله با بنی هاشم و خصوصاً شخصیت امیرالمؤمنین، علی^(ع) ساخته شده اند. و ابن ابی الحدید نیز بارها در شرح نهج البلاغه به این نکته اشاره کرده و می نویسد: ابن عرفه معروف به نبطویه که از افراد بزرگ و سرشناس محدثان است در تاریخ خود نقل می کند: بیشتر احادیث مجعول در مورد فضائل صحابه به روزگار حکومت بنی امیه و برای تقرّب جستن به آنان، آن هم با این پندار که بدان وسیله بینی بنی هاشم را به خاک می مالند، صورت گرفت.^۲

^۱- عسکری، مرتضی، نقش عایشه در تاریخ اسلام، ج ۳، ص ۲۷۲-۲۷۳.

^۲- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، ج ۲، ص ۲۳۰.

با رواج احادیث فضائل و مطاعن و ورود آنها به کتاب های روایی، بخشی از کتاب های روایی از جمله صحاح ششگانه اهل سنت، به روایات مناقب و مطاعن اختصاص پیدا کرد، علاوه بر این منابع کتبی نیز با نام ((مناقب و مثالب)) به رشته ی تألیف درآمد، ((المناقب)) خوارزمی و ((المناقب و المثالب)) ابی حنیفه از مشهورترین کتب مناقب اهل سنت اند و از میان کتب مشهور شیعه می توان ((مناقب آل ابی طالب)) ابن شهر آشوب مازندرانی را نام برد.

با راه یابی روایات جعلی و تحریف شده به منابع روایی و اهمیّت و تأکید قرآن کریم به بررسی و ارزیابی اخبار، تصفیه ی کتب روایی از روایات جعلی و منحرف امری لازم و ضروری به نظر می رسیده، به همین دلیل کتبی در زمینه ی بررسی روایات جعلی نوشته شد و در آنها به جداسازی روایات ساختگی از دیگر روایات پرداخته شد. ((الموضوعات))، ابن جوزی از نمونه های این گونه کتب در میان اهل سنت است، از میان کتب نوشته شده در میان شیعه می توان به کتب ((الموضوعات فی الاخبار و الآثار)) هاشم معروف حسنی، ((الاخبار الدخیله)) شوشتری، ((نقش عایشه در تاریخ اسلام)) و ((صد و پنجاه صحابی ساختگی)) از مرتضی عسکری و ((الصحیح من سیر النبی الاعظم)) از جعفر مرتضی عاملی و ((الاضواء علی المحمّديه)) از محمود ابوریه، اشاره کرد.

مباحث مورد بحث این رساله که در آن بیشتر به بررسی روایات مجعول پرداخته شده، شامل پنج بخش است: بخش نخست به بیان کلیّاتی درباره ی حدیث و اهمیّت آن و انگیزه های جعل حدیث و ملاک های شناخت احادیث می پردازد. بخش دوم شامل روایاتی است که در طعن پیامبر (ص) و امیرالمؤمنین، علی (ع) وارد شده. بخش سوم که بیشترین حجم را در بردارد به بررسی روایات فضائل ابوبکر، عمر و عثمان و معاویه به طور جداگانه اختصاص یافته. در بخش چهارم، روایاتی که در آن ها نام خلفا به ترتیب خلافتشان آمده، بررسی شده است. و بخش پنجم که بخش پایانی و نتیجه گیری است، به بررسی روایات فضائل امیرالمؤمنین، علی (ع) و حضرت فاطمه (س) سلمان و ابوذر و عمّار و ابو عبیده جراح، اختصاص دارد.

در پایان، از تلاش های استادان ارجمند، جناب آقای دکتر معماری و دکتر نمازی فر که مرا در راه رسیدن به اهدافم یاری نمودند سپاسگزارم و نیز از جناب آقای دکتر گلجانی و دکتر فلاحی و کلیه ی استادانی که افتخار شاگردیشان را داشته ام. از درگاه خداوند برای ایشان آرزوی سلامتی و موفقیت و شادکامی را خواستارم.

فصل اوّل :

کلیات

معنای حدیث از دیدگاه عامه و خاصه

تهانوی در کشف اصطلاحات الفنون می گوید: [حدیث در لغت، ضد قدیم است و استعمال می شود در کلام کم و زیاد. و در اصطلاح محدثین عبارتست از: قول پیغمبر و حکایت فعل و تقریر و صفتش].^۱

اما حدیث از دیدگاه شیعه چنانکه مرحوم شیخ بهایی در کتاب نفیس وجیزه نوشته است عبارتست از: [کلامی که از قول یا فعل و یا تقریر معصوم حکایت می کند و اطلاق آن پیش ما (امامیه) بر چیزی که از غیر معصوم رسیده باشد، مجاز است].^۲

در بعضی از آیات، قرآن به عنوان یکی از مصادیق حدیث و در معنای کلام به کار رفته است.^۳ مانند این آیه که می فرماید: **فَدَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ**^۴

مؤلف کتاب مقباس الهدایه از بعضی نقل می کند که گفته اند: [حدیث در اصطلاح، قول معصوم^(ع) است یا آنچه که از قول یا فعل و یا تقریر معصوم^(ع) حکایت نماید.^۵ و بعضی به قول صحابی و تابعی و آثار مرویه از آن ها حدیث، گفته اند].^۶

نقش و اهمیت حدیث

اگر چه قرآن کریم دستور العمل های کلی و جزئیات ضروری را بیان می کند که برای بشر بمنزله راهنما و راهگشا است اما چنانکه می دانیم برای رفع مشکلات فراوان جامعه ی بشری این اندازه، به

^۱ - تهانوی، کشف اصطلاحات، ج ۱، ص ۲۷۹، به نقل از زین العابدین قربانی، علم حدیث و نقش آن در شناخت و تهذیب احادیث ص ۱۹.

^۲ - معارف، مجید، تاریخ عمومی حدیث، ص ۲۴.

^۳ - همان.

^۴ - اعراف (۷)، آیه ی ۱۷۰.

^۵ - مامقانی، مقباس الهدایه، ص ۲۵، به نقل از زین العابدین قربانی، علم حدیث و نقش آن در شناخت و تهذیب احادیث، ص ۲۰.

^۶ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۶، ص ۸۸۰۳.

تنهایی کافی نیست زیرا در زمینه های مختلفی چون فقه و سنت، احکام و قوانینی وجود دارد که با اکتفا نمودن به قرآن نمی توان به حلّ تمامی مسائل رسید. برای نمونه در مبحث نماز حتی اوقات پنجگانه و عدد رکعات آن را نمی شود به خوبی از آیات قرآن بدست آورد و اگر تنها بخواهیم به آن چه در قرآن آمده عمل کنیم در شبانه روز، بیشتر از دو رکعت نماز بر انسان واجب نخواهد بود. بنابراین در آیین مقدس اسلام، حدیث از ارزش خاصی برخوردار است و عمل و یا قول پیامبر اکرم (ص)، مبین، مقید و مخصص بسیاری از آیات مجمل یا مطلق و یا عام قرآن است.

دلیل حجّیت حدیث از نگاه آیات قرآن

در قرآن آیات فراوانی به مردم تکلیف می کند که از گفتار و سنت پیامبر اکرم (ص) و دیگر معصومین علیهم السلام تبعیت و پیروی نمایند، بخشی از این آیات عبارتند از:

۱- لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ^۱: برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی است.

۲- وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ^۲: پیامبر، هرگز از روی هوای نفس سخن نمی گوید، آنچه می گوید تنها از روی وحی الهی است.

۳- وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا^۳: آنچه را که پیامبر برای شما آورده بگیرید و آنچه را که از آن نهی کرده دوری نمایید.

۴- وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ^۴: ما این قرآن را بر تو نازل کردیم تا آنچه بسوی مردم نازل شده است برای آنها تبیین کنی.

چنان که ملاحظه می فرمایید: این آیات، اقوال و افعال رسول الله (ص) و اهل بیتش را حجّت و واجب الطاعه می داند.

^۱- احزاب(۳۳)، آیه ی ۲۱.

^۲- نجم(۵۳)، آیه ی ۴.

^۳- حشر(۵۹)، آیه ی ۷.

^۴- نحل(۱۶)، آیه ی ۴۴.

معنای لغوی منقبت و طعن

صاحبان معاجم منقبت را مترادف مفخره و ضد نقص دانسته اند.^۱ و نقب را به معنای نفوذ آورده اند و از جایی که فعل کریمانه سبب به دل نشستن فاعل می شود به عملش منقبت گویند. زیرا سبب برجستگی و فخر او بر دیگران می گردد. راغب اصفهانی گفته: منقبت راه نفوذ کننده در کوه است که برای تعبیر از عمل شخص کریم عاریه گرفته شده است.^۲ و طعن در اصل به معنای نیزه و خنجر زدن است که مجازاً به معنای عیب و نقص و بدگویی به کار می رود.^۳

اهمیت نقد و بررسی روایات فضائل و مطاعن

با توجه به این که جعل و تحریف، یکی از بزرگترین آفت های حدیثی است و روایات جعلی و تحریف شده ی بی شماری در منابع روایی شیعه و اهل سنت وارد شده و جاعلان علاوه بر تحریف متون روایی اسناد آن ها را نیز مورد دستبرد قرار می دادند و با ردیف کردن اسامی شخصیت های محبوبی مانند ابن عباس، سلمان، زراره و ابان بن تغلب به دنبال هم به عنوان زنجیره ی سند، روایاتی مجعول را به صورت واقعیت تاریخی جا می زدند و به این وسیله حق را باطل و باطل را حق جلوه می دادند و افراد مؤمن و پرهیزگار را به عنوان افرادی ناپاک و فاسق معرفی می کردند، و همچنین به علت این که قرآن کریم ما را به پیروی از سنت پیامبر^(ص) و اولیای دین به عنوان دومین منبع اساسی تبیین کننده علوم و معارف اسلامی ترغیب نموده، پس شکی نیست که نقد و ارزیابی اسناد و متون روایات و به ویژه روایاتی که در مدح و یا ذم برخی از صحابه آمده، ضروری به نظر می رسد و اگر این نقد با آگاهی دقیق نسبت به منابع و به دور از هر گونه غرض و تعصبی صورت پذیرد، می تواند به پالایش متون روایی و در نهایت همبستگی میان فرقه های اسلامی و بازگشتی دوباره به اسلام حقیقی بینجامد.

^۱- ابن منظور، محمد بن مکرّم، ج ۱، ص ۷۶۸.

^۲- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۸۲۰.

^۳- همان، ص ۵۲۰.

آغاز جعل احادیث دروغین

بعد از رحلت پیامبر^(ص) سنت مورد تحریف قرار گرفت، و اگر چه پیامبر^(ص) مسلمانان را از این کار نهی کرده بود ولی تأکیدهای پیامبر^(ص) نیز نتوانست مانع از جعل و تحریف شود. علامه عسکری می گوید: ((سنت، به هیچ روی از تحریف و دستکاری در امان باقی نماند که برعکس دشمنان اسلام، از یهود و نصاری و زندیقان و دیگر منافقان که تظاهر به اسلام کرده در میان مسلمانان خود را جا زده بودند توانستند که به اشکال مختلف و در حجمی بسیار زیاد در احادیث رسول خدا^(ص) و سیره ی ایشان و سیره ی صحابه و تاریخ اسلام، حدیث و تفسیر قرآن هرگونه تحریف و دستکاری را انجام دهند)).^۱ احادیث به یادگار مانده در کتب روایی شیعه و اهل سنت هر دو در طول گذر زمان دچار آفت بسیار بزرگی چون جعل و تحریف شده اند، این جریان از همان دوران حیات پیامبر^(ص)، و به خصوص در مدت ده ساله مدینه که اشتیاق مردم به فراگیری هدایت های پیامبر^(ص) افزایش یافته بود، آغاز شده بود و کسانی خواسته یا ناخواسته گفتار او را تحریف می کردند و سخنانی را به او نسبت می دادند پیامبر^(ص) بارها در این مورد هشدار داده بود؛ در مقابل این هشدارها نیز، پیامبر^(ص) نقل صحیح و دقیق سخنان و سنت خویش را تشویق می کرد، آن چنان که در نوبتی فرمود: ((هرکس سخن مرا بشنود و آن را بفهمد و حفظ کند و برای ناشنیده نقل کند، خدایش سرسبز دارد)).^۲

بعد از رحلت پیامبر^(ص) نیز به سبب ممانعتی که نسبت به کتابت احادیث وجود داشت، راه برای هرگونه جعل و تحریف و آفت های دیگر حدیثی باز شد و همین امر ضربات سنگینی بر پیکره ی سنت نبوی وارد ساخت ولی اهل بیت پیامبر^(ص)، که پاسداران حقیقی سنت نبوی اند به تدوین و تعلیم آن پرداختند و آثاری ارزشمند برای تشنگان معارف اسلامی به یادگار گذاشتند.

نقش معاویه و خاندانش در جعل احادیث فضائل و مطاعن

معاویه برای از میان برداشتن بنی هاشم دو هدف را دنبال می کرد. از یک نظر برای نابود کردن اسلام به این کار دست می زد. و از طرف دیگر برای گرفتن انتقام خون پدران و بزرگان بنی امیه

^۱ - عسکری، مرتضی، یکصد و پنجاه صحابی ساختگی، مجلد ۳-۴، ص ۵۲.

^۲ - مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۰۹، به نقل از معماری، داود، مبانی و روش های نقد متن حدیث از دیدگاه اندیشوران شیعه، ص ۲۷.